

LIBRIS

We know

MARGARET J. PEARSON, PH.D.

I Ching original

O traducere autentică a
Cărții transformărilor

Traducător Irina Chirică

PRESTIGE
București – 2023

CUPRINS

Mulțumiri	9
Introducere	13
Înțelegerea contextului <i>Cărții transformărilor</i>	28
Despre traducere	36
Cum să folosim <i>Cartea transformărilor</i>	43
I CHING ORIGINAL	63
1 Creatorul	64
2 Pământul. Receptivitatea	67
3 Încolțirea	70
4 Iarba proaspătă	73
5 Așteptarea	76
6 Conflictul	79
7 O mulțime de adepți	82
8 Apropierea de ceilalți	84
9 Turma mai mică	87
10 Călcătura	89
11 Pacea	92
12 Obstrucționarea. Stagnarea	95
13 Prietenia	98
14 Marea posesie	100

15	Modestia	102
16	Surplusul	104
17	Urmarea	107
18	Ramificarea	109
19	Pădurea	112
20	Privirea. Contemplarea	114
21	A lua o mușcătură	117
22	Eleganța	120
23	Decojirea	122
24	Revenirea	124
25	Lipsa falsității	127
26	Marea îngrijire	129
27	Fălcile	132
28	O depășire mare	135
29	Abisul	138
30	Rețeaua	142
31	Reciprocitate. Respect	144
32	Durata	146
33	Retragerea	148
34	Putere mare	150
35	Avansarea	153
36	Lumina rănită	155
37	Familia	158
38	Vedere dublă	160
39	Împiedicat	162
40	Eliberat. Dezlegat	165
41	Scăderea	168
42	Creșterea	170
43	Hotărârea	172
44	Mireasa regală	174
45	Adunați împreună	176
46	Împingerea în sus	178
47	Epuizarea	181

48	Fântâna	We know	183
49	Năpârlirea	books	186
50	Ceaunul		189
51	Tunetul		192
52	Liniștea		194
53	Progres treptat		197
54	Venirea acasă		200
55	Abundența		203
56	Rătăcitorul		205
57	Calculul. Alegerea		208
58	Bucuria		211
59	Dispersia. Revărsarea apelor		213
60	Limitarea		215
61	Sincer până la miez		218
62	Surplus minor		220
63	După traversare		223
64	Încă nu a trecut dincolo		225
	Textul Zhou		226
	Lectură suplimentară		243
	Bibliografie		247

Înțelegerea contextului *Cărții transformărilor*

Eternele preocupări privind sincronizarea și momentul potrivit

Momentul potrivit și succesiunea contează. Dacă greșim momentul, atragem dezastrul. Acest lucru poate fi ceva simplu, cum ar fi depășirea unui termen-limită. Un formular fiscal nedepus pe 18 aprilie are repercusiuni pe care nu le-ar fi avut pe 10 aprilie. La fel, ordinea secvențială are și ea impact; dacă faci un sandwich cu unt de arahide, trebuie să începi prin a așeza o bucată de pâine înainte de a întinde untul de arahide. Dacă inversezi acești doi pași, vei avea în farfurie o mizerie, nu un sandwich. Viețile noastre sunt pline de astfel de secvențe. Unele sunt evidente, altele nu.

În viața noastră există unele aspecte pe care le putem controla și altele pe care nu le putem controla. Fiecare se naște dintr-o pereche de părinți, într-un loc și un timp care nu sunt alegerea noastră. Ne naștem la un moment dat, în fluxul istoriei și al culturii. Dacă putem vedea mai clar contextele noastre istorice și sociale, putem reuși să acționăm mai eficient.

Perioada istorică Zhou nu avea sandwichurile noastre cu unt de arahide și declarațiile noastre fiscale complexe, dar avea, desigur, impozite și pași de preparare a alimentelor. Împărtășim aceeași succesiune de anotimpuri și aceeași incapacitate de a face predicții precise despre vremea de mâine. Dar atunci, ca și acum, liderii trebuiau să cunoască puterea relativă a statului și armatei lor, înainte

de a începe un război. Trebuiau să se asigure că erau construite diguri bune, pentru ca ploile abundente să nu producă inundații. Și trebuiau să recruteze fermieri pentru a construi diguri, atunci când nu era nevoie de ei pe câmp pentru semănat și secerat, ca să nu moară poporul de foame.

Diferite momente necesită acțiuni diferite. Uneori, necesită inacțiunea, adică așteptarea unui moment mai potrivit. Ca adulți, învățăm când să vorbim și când să păstrăm tăcerea. Învățăm că unele acțiuni necesită mai multe pregătiri decât altele. În unele cazuri, legile impun anumite secvențe de acțiune, într-o anumită ordine: trebuie să dovedim că putem șofa și să ne facem o asigurare, înainte de a putea conduce o mașină pe drumuri, în mod legal. În alte cazuri, politețea oferă linii directoare. „Te rog” și „mulțumesc” facilitează multe interacțiuni.

În China timpurie, transformările anotimpurilor erau o preocupare constantă. Câmpiile din nordul Chinei sunt adesea uscate și nevoia de ploaie cauza o anxietate persistentă.⁵ Acest lucru se reflectă în poemele antice⁶ și în multe pasaje despre tunete și ploaie din *Cartea transformărilor*. Invazia triburilor nomade sau atacul statelor vecine era o altă amenințare persistentă. Dar a merge la război prematur era un pericol și mai mare, des abordat.

Istoria și personajele istorice în *Cartea transformărilor*

Această carte este asociată cu întemeierea dinastiei Zhou în jurul anului 1045 î.Hr., și cu evenimentele care au avut loc în generația de dinaintea cuceririi și în cea de după aceasta. Cartea presupune o cunoaștere a întâmplărilor care înconjoară această mare schimbare. Cercetătorii moderni încă se mai ceartă, cu privire la momentul exact când au avut loc aceste evenimente și la natura lor, dar puțini

5. Vezi Chang în *Cambridge History of Ancient China*.

6. Vezi *Shijing* 258.

se îndoiesc că acestea ar fi avut loc. Următorul rezumat este destinat să transmită adevărul, așa cum l-au văzut cei mai mulți dintre cei care au creat și au folosit această carte și alți clasici din timpul dinastiei Zhou.⁷

Dinastia Shang a condus China vreme de multe secole. Primul rege Shang a fost un om bun, dar ultimul rege nu a mai fost așa. Era egoist, crud și imprevizibil. (Dovezile arheologice sugerează că s-ar putea să fi suferit de otrăvire cu plumb, deoarece a băut bere încălzită în vase de bronz.) Unii dintre consilierii săi au încercat să-i schimbe abordarea și i-au adus reproșuri. Dar în loc să îi asculte, el i-a ucis pe unii dintre ei și i-a închis pe ceilalți. Numele acestor critici curajoși s-au păstrat în scrierile istorice și-n poezii. Unul dintre ei este bărbatul cunoscut mai târziu ca Regele Wen. Deși a slujit la curtea Shang, el provenea din poporul Zhou. A fost un om înțelept, care știa să acționeze la momentul oportun. Era un om mai bun decât ultimul rege Shang și a încercat să-i dea regelui sfaturi bune. Când acest lucru s-a dovedit imposibil și a fost aruncat în închisoare, el și-a folosit timpul petrecut acolo pentru a organiza fragmentele de texte existente în *Cartea transformărilor* Zhou pe care o cunoaștem astăzi. Prin urmare, el este unul dintre cei care au modelat acest text care transmite sfaturi bune de-a lungul veacurilor, pentru cei care vor să le asculte.

Înainte de a fi închis, Wen a condus bine poporul Zhou. Considerația sa față de semeni a fost exemplificată prin felul în care și-a tratat mireasa regală, atunci când aceasta a sosit dintr-un stat aliat. În loc să o aștepte în orașul său fortificat, Wen s-a dus în întâmpinarea ei, pentru a o onora.⁸ Fiul lor numit mai târziu

7. Pentru opinii mai recente asupra acelorși evenimente, vezi Li Feng și *Cambridge History of Ancient China*, inter alia.

8. Vezi *Shijing* 236 (Da ming) și *Ch'un Ch'iu*, Hsien, 15th year, 2 (James Legge, *Chinese Classics*, vol. V (Hong Kong: Hong Kong University Press, 1960), paginile 467–469.

Wu, a consolidat puterea poporului Zhou și a așteptat până când au avut coeziunea necesară pentru a cuceri cu succes teritoriul Shang. Într-o luptă decisivă, armata Zhou, care era mai slabă, a învins trupele Shang mult mai numeroase, care erau descurajate. (Savanții nu sunt de acord cu privire la dată, dar nu și cu privire la realitatea conflictului și a cuceririi.) Regele Wu a îndepărtat apoi dinastia Shang din poziția sa tradițională de putere, dar a permis familiei Shang să-și continue ritualurile religioase și de altă natură. A evitat uciderea în masă și a făcut tot posibilul pentru a servi interesele populației Shang sau Zhou. El a înființat un sistem feudal, bazat pe familia sa. Nu a încercat să conducă toată China în mod direct, ci a păstrat doar un mic teritoriu pentru a se întreține pe sine și pentru descendenții săi. Restul teritoriilor le-a încredințat rudelor și adepților săi, să le conducă după cum considerau de cuviință. Dinastia pe care a înființat-o a durat aproape opt sute de ani. El a păstrat multe obiceiuri Shang, dar a băut mai puțin și s-a comportat mai responsabil. Și-a onorat tatăl, dându-i numele postum și titlul de Regele Wen, astfel încât să nu aibă un rang mai înalt decât tatăl său.

Aceasta era o lume patriarhală, care avea însă elemente matriarhale. Unele regine Shang și-au condus propriile orașe fortificate cu ziduri. Una din ele a condus chiar mai multe campanii militare de succes. Femeile de elită aveau mult mai multă putere decât bărbații care erau țărani. Toate femeile aveau picioare naturale, nemonificate. (Obiceiul legării picioarelor a început aproape două mii de ani mai târziu și a fost nevoie de secole pentru a se răspândi.) La începutul acestei perioade, bărbații și femeile aveau probabil aproximativ aceeași înălțime, dar la sfârșitul perioadei Zhou, majoritatea bărbaților erau mai înalți decât majoritatea femeilor, din cauza modificărilor dietei.⁹

9. Ekaterina Pechenkina, „Viața în comunitățile de fermieri timpurii din nordul Chinei: o cercetare bioarheologică”, lucrare nepublicată prezentată pe 10 aprilie 2010,

Contextul religios

Lumea Zhou pe care o vedem în *Cartea transformărilor* era profund religioasă, cu ritualuri sezoniere și religioase-politice, asemănătoare cu ale dinastiei Shang precedente. Aceste evenimente includeau sacrificii de animale și ofrande de băuturi tari pentru strămoși și spiritele naturii și, cel mai important, pentru o zeităte asociată cu Cerul, *Tian* (tradus ca Rai, în mod tradițional, deși nu se referă niciodată la un loc în care merg oamenii buni după moarte).

Cei din dinastia Shang foloseau acest termen precum și denumirea de Stăpânul Înaltului (*Shangdi*), iar Zhou făceau la fel. Nu există o schimbare bruscă de la un termen la altul, deși textele Zhou se referă la Cer (*Tian*) mult mai des decât o făcea Shang.

Speculațiile teologice nu par să fi fost o preocupare a acestor oameni, pentru că clasicii nu definesc entitatea Cer. Cu toate acestea, ei presupun că această Ființă era mai presus de toate ființele și lucrurile și avea grijă de oameni ca un întreg, în măsura în care *Tian* a sancționat înlocuirea iresponsabilei familii Shang care conducea țara de către Zhou, care erau oameni de încredere. Dar *Tian* nu este un zeu personalizat, nu are trăsături antropomorfe și rareori face minuni. Nici *Tian*, nici *Shangdi* nu au vorbit în cuvinte gravate în piatră sau transmise profeților. Acesta este un motiv major pentru dezvoltarea atât de puternică a tradiției oraculare în China timpurie.

Structura socială

Structura și ierarhia de clasă erau esențiale pentru societatea și guvernarea Zhou. Clasa conducătoare de elită era mică, probabil, o zecime din populație sau mai puțin, deși nu avem date de

---

la Seminarul universitar despre China timpurie, la Universitatea Columbia. Pentru mai multe informații despre cercetarea profesoarei Pechenkina, consultați site-ul ei de la Queens College, City University of New York.

recensământ pentru această perioadă timpurie. Această clasă era ea însăși stratificată, în funcție de rangurile de familii conducătoare, într-o nobilime superioară și inferioară. Elita posedea pământul, iar țăranii se atașau prin feude care produceau venituri sub formă de cereale, pânzeturi și muncă depusă. Membrii elitei erau printre pușinii care erau alfabetizați și aveau influență politică. Marea majoritate a populației erau țărani din familii nucleare, în care majoritatea bărbaților cultivau pământul, iar majoritatea femeilor creșteau viermi de mătase, țeseau pânze, făceau haine și pantofi și pregăteau mâncarea.

Unitatea politică principală era orașul fortificat cu ziduri, unde locuiau cei mai înalți nobili, care conduceau ținutul. În perioada Shang, unele orașe fortificate cu ziduri erau guvernate de regine. Studiile arheologice ale orașelor reflectă o societate stratificată, cu zone separate pentru piețe și pentru artizani specializați în fabricarea de vase și instrumente de bronz, ceramică și alte unelte. Orașele erau înconjurate de ziduri, pentru că războiul era încă ceva comun, fapt reflectat în multe dintre hexagramele Cărții transformărilor. În afara zidurilor era o zonă în care locuiau mulți oameni care cultivau pământul pentru oraș. În vremurile agitate, acești oameni se refugiau probabil în interiorul zidurilor, pentru a fi protejați. Densitatea populației era probabil mai mică mai departe de orașe, iar granițele dintre ducate și feude este posibil să fi fost prost definite.

Rolurile femeilor variau. Avem puține informații despre țărani. Cu toate acestea, atât descoperirile arheologice recente, cât și textele antice ne oferă informații despre unele femei de elită. Cel puțin o regină Shang a guvernat și a condus campanii militare și a avut o autonomie semnificativă, în calitate de secundă la comandă a soțului său.¹⁰ În timp ce majoritatea instituțiilor erau

10. Vezi Elizabeth Childs-Johnson, „FuZi the Shang Woman Warrior”, în *Biographical Dictionary of Chinese Women*, vol. I, Antiquity through Sui (1600 î.Hr.–618 EC),

LIBRIS | We know books

patriarhale, femeile din familia regală și din nobilime aveau un rang care îl depășea pe al multor bărbați. Conducătorii datorau respect mamelor lor. Conducătorii puteau avea mai multe soții și mai multe concubine, iar soțiile erau adesea din case regale la fel de distinse. Căsătoriile de elită erau aranjate pentru a consolida alianțele dintre state, în speranța că un nepot împărțit de două state era puțin probabil să atace casa mamei sale. În cel puțin un caz, când un rege Zhou și-a trimis soția acasă și a înlocuit-o cu o femeie de rang inferior, tatăl fostei regine i-a invadat teritoriul. La a doua încercare, această invazie a avut succes.

Nicio femeie nu avea picioarele legate în această epocă. Acest obicei a apărut cu mii de ani mai târziu, în viitor. Femeile se puteau recăsători. Aceasta nu era o societate care prețuia egalitatea. Ierarhia era considerată a fi norma, în toate domeniile. Dar în mai multe tipuri de ierarhie, rangul și vârsta primau de obicei asupra sexului.

Înțelegerea noastră cu privire la statutul femeilor de la începutul Chinei s-a schimbat dramatic începând cu anii 1920 și continuă să evolueze rapid. Există multe controverse în rândul savanților respectați în domeniu. Dar dovezile arheologice și textuale arată clar că unele femei de elită au folosit *Cartea transformărilor*. Și majoritatea savanților ar fi de acord că femeile din elita chineză și-au pierdut drepturile și libertățile, de-a lungul secolelor.

Acesta este un rezumat foarte scurt și general al unei perioade lungi și extrem de complexe din istorie. Descoperirile majore și descoperirile analitice continuă cu o rapiditate remarcabilă.¹¹ Sunt de acord cu Richard John Lynn (1994, p. 8) că

---

editat de Lily Xiao Hong Lee și AD Stefanowska. Publicația Bibliotecile Universității Chineze din Hong Kong, 2007, pp. 19–25.

11. De când am început această lucrare, s-a descoperit și este în prezent analizată o altă formă timpurie a textului. Deși aceasta poate să difere puțin de alte versiuni, aceste diferențe pot fi semnificative, dar ele depășesc scopul acestei lucrări.

...nu există un singur text clasic al Cărții transformărilor, ci mai degrabă atâtea versiuni cât sunt și comentarii diferite. Textul clasic este atât de dens și de opac în multe locuri, încât sensul său depinde în întregime de modul în care îl interpretează orice comentariu. Unele interpretări, în special cele ale lui Cheng Yi și Zhu Xi, au devenit un standard și sunt considerate ortodoxe, dar autoritatea pe care o dețin, după părerea mea, nu provine dintr-o așa-zisă lectură perfectă a textului, ci din faptul că Cheng (versiunea Zhu a neoconfucianismului) a devenit ortodoxia culturală și intelectuală a Chinei tradiționale; astfel comentariile lor, inclusiv cele despre *Cartea transformărilor*, trebuiau să fie considerate corecte. Abordarea mea față de *Cartea transformărilor* este cu totul diferită. Comentariul lui Wang Bi este produsul istoric al unui anumit timp și loc....

Am încercat să rezum câteva dintre cele mai importante aspecte ale erelor care au dat naștere nucleului Cărții transformărilor, deoarece cred că înțelegerea contextului istoric al cărții ne ajută să înțelegem sensul acesteia. Dar nu pretind că am o cunoaștere completă despre dinastiile Shang și Zhou. Sugerez o listă de lecturi suplimentare pentru cititorii dornici să afle mai multe. Am îndrăznit să-mi împărtășesc cunoștințele acumulate, de-a lungul a treizeci de ani de predare a istoriei chineze și de introducere a elevilor mei în *Cartea transformărilor*, în speranța că conversațiile care s-au grupat în jurul acestui text dificil, dar extrem de evocator, vor continua și vor include mai multe femei și mai mulți bărbați implicați în domeniul studiilor Chinei, dar și din afara acestuia.

1

乾

(qián) Creatorul

Creatorul. Succesul curge. Persistența este eficientă.

- Nouă la început: Dragon ascuns. Nu acționa!
Chiar dacă ai fi perfect, acesta ar fi momentul greșit pentru a face acțiunea pe care o iei în considerare.
- Nouă în poziția a doua: Întâlnire cu un dragon pe un câmp. Cere sfatul cuiva mai înțelept decât tine.
- Nouă în poziția a treia: Cel demn de putere este activ toată ziua, dar noaptea își face griji. Pericol, dar fără vină.
- Nouă în poziția a patra: Înainte și înapoi, la marginea unui abis. Fără vină.
Indecizia este normală, atunci când te confrunți cu o alegere mare și periculoasă. Nu te învinovăți dacă trebuie să faci o pauză înainte de salt.
- Nouă în poziția a cincea: Dragonul zboară pe cer. Cere sfatul cuiva mai mare ca tine.

- Nouă în vârf: Un dragon arogant va avea regrete.
*Chiar și cea mai bună persoană poate exagera. Rămâi umil și
caută și ascultă sfaturile altora. Vei regreta dacă nu faci asta.*
- Dacă se obțin doar numere de nouă: Întâlnești un grup de
dragoni fără cap. Noroc.

Imaginea

Cer pe cer: imaginea creatorului. Ar trebui să fii astfel, să te
întărești încontinuu.

Mișcările de pe cer sunt inexorabile și neobosite. Înțelegând ti-
purile de schimbări care au loc în mod regulat pe cer, atât Soarele,
Luna și stelele, aparent imuabile, cât și vremea în continuă schim-
bare, putem ajunge să înțelegem mai bine tipurile de schimbări
care au loc și în rândul ființelor umane. Unele fenomene par a
fi nesfârșite și neschimbate, dar de fapt chiar și reapariția zilnică
a soarelui variază de la o zi la alta, pe măsură ce anotimpurile se
succed. Poate că nu suntem deosebit de conștienți de astfel de
schimbări lente, dar în cele din urmă simțim impactul lor. Într-un
mod similar, dar opus, capriciile vântului și ploii pot părea une-
ori cu totul imprezvizibile, dar de fapt și acestea apar în parametri
relativ previzibili. Pot trece câteva decenii fără un an de secetă.
Dar în terenurile joase, inundațiile sunt întotdeauna posibile. Așa
cum avem nevoie de un fond special pentru urgențele inevitabile
legate de casă, de sănătate și de mașină, trebuie să fim pregătiți
pentru o gamă completă de schimbări în viața noastră. Pe măsură
ce le observăm și le trăim, descoperim momente mai mult sau
mai puțin fructuoase, potrivite pentru a acționa, a persevera sau
a ne retrage.

LIBRIS | We know books

Această primă hexagramă a fost asociată cu vremuri și cu oameni de extrem de bun augur, cu creativitatea și capacitatea de a conduce. Însă nu toate liniile ne sfătuiesc să acționăm; câteva linii ne amintesc că și cei mai mari lideri au ascultat sfaturile cuiva.

Shaughnessy, 38, 39, 287–288.

Lynn, 129–142.

Wilhelm/Baynes, 3–10.

LBRIS

We know
books

坤

2

(kūn) **Pământul.****Receptivitatea**

Receptivitatea. Succesul care curge. Perseverența unei iepe este eficientă.* Cel demn de a avea putere are o destinație. Mai întâi rătăcești, apoi ajungi la destinație. Vei beneficia de prieteni la sud-vest și vei pierde prieteni la nord-est. [Dacă ești] pașnic și statornic, vei avea noroc.

- Șase la început: Calci pe pământul înghețat și știi că gheața tare este aproape.
- Șase în poziția doi: Fie că mergi drept înainte, fie că te întorci în lateral, este bine. Fără practică, nimic nu este ineficient.
- Șase în poziția a treia: Dacă renunți la cele mai bune calități, poți persevera. Când slujești treburile regelui, ceea ce nu reușește se termină.

Deși propriile tale proiecte s-ar putea să nu reușească, este posibil să duci la bun sfârșit treburi importante.

- Șase în poziția a patra: Sacul este legat. Nicio vină; nicio glorie.
- Șase în poziția a cincea: Fustă sau pantaloni galbeni. Noroc în continuare.
- Șase în vârf: Dacă dragonii luptă pe câmpurile deschise [între oraș și zona rurală], sângele lor va fi galben închis.
- Dacă se obțin doar numere de nouă: Este întotdeauna eficient să perseverezi.

Imaginea

Forța Pământului: imaginea receptivității. Astfel, ar trebui să-ți adâncești forțele morale și să îți porți poverile.

Pământul păstrează și hrănește viața cu o constanță supremă. Este mereu sub noi, ne sprijină mereu. În ciuda capriciilor vieții, această mamă a noastră este constantă. Dacă pământul se mișcă, el rupe rădăcinile care aduc hrană plantelor, din el. Atunci creșterea este întreruptă, recoltele se usucă și oamenii mor de foame. Din fericire, astfel de situații sunt foarte rare. Acum este timpul să contemplăm soliditatea și stabilitatea pământului și modurile în care o astfel de fermitate hrănește viața. În termeni umani, asta înseamnă să rămânem fermi în angajamentul nostru de îndeplinire a sarcinii curente. Prin asumarea responsabilităților, ne descoperim punctele forte ascunse, precum și modalități de a ne depăși slăbiciunile. O mamă învață noi abilități și descoperă noi puncte forte în ea, pe măsură ce are grijă de copilul ei, de-a lungul anilor. În mod similar, trebuie să învățăm și noi să practicăm constanța și receptivitatea, pentru a ne hrăni creșterea sufletului și forțele noastre morale.

UBRIS | We know
BOOKS

* Sau, *iapa ghicește eficient*. Cuvântul tradus aici ca „perseverență” înseamnă și „a consulta prin divinație”. Deoarece este greu de imaginat un cal angajat de a face prognosticuri, „perseverență” pare a fi semnificația cea mai probabilă aici și în altă parte. În contextul utilizării *Yijing*-ului, semnificațiile nu sunt de fapt atât de îndepărtate una de alta, deoarece divinația era adesea folosită pentru a verifica deciziile aproape luate.

Shaughnessy, 102–103, 304–305.

Lynn, 142–151.

Wilhelm/Baynes, 10–15.